

**KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING
MINTAQAVIY IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI**

Abdullayeva Rano Gafurovna

O‘zbekiston Milliy universiteti

“Iqtisodiy nazariya” kafedra dotsenti

E-mail: r.abdullayeva71@mail.ru

Tel: +998 93-087-24-50

Abdiyeva Nilufar Shoyim qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti

Iqtisodiyot fakultati magistranti

Gmail: nilufarabdiyeva8@gmail.com

Tel: +998947017479

Rahmatullayeva Ahdiya Ja’farovna

Termiz Davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti magistranti

Gmail: rahmatullayevaahdiya@gmail.com

Tel: +998 97-691-04-01

Abdullayeva R.G., Abdullayeva R.G., Rahmatullayeva A.J.

**KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MINTAQAVIY
IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI**

Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mintaqa rivojlanishidagi o‘rni hamda ta’siri o‘ganilgan. Hozirda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish hamda samaradorligini oshirish uchun davlatimiz rahbari tomonidan bir qancha qaror va farmonlar ishlab chiqilmoqda.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, mintaqaviy iqtisodiyot, YaHM, iqtisodiy ko‘rsatkichlar, iqtisodiy o‘shish, cheklangan resurslar

Абдуллаева Р. Г., Абдиева Н. Ш., Рахматуллаева А. Ж.

**РОЛЬ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ**

В статье исследованы роль и влияние малого бизнеса и частного предпринимательства на развитие региона. В настоящее время главой государства разрабатывается ряд решений и указов в целях развития и повышения эффективности малого бизнеса и частного предпринимательства в нашей стране.

Ключевые слова: малый бизнес, частное предпринимательство, региональная экономика, ВВП, экономические показатели, экономический рост, ограниченность ресурсов

Rano Abdullayeva, Nilufar Sh. Abdieva, Rahmatullayeva A.

THE ROLE OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP
IN THE REGIONAL ECONOMY

The article examines the role and influence of small business and private entrepreneurship on the development of the region. Currently, the head of state is developing a number of decisions and decrees in order to develop and increase the efficiency of small businesses and private entrepreneurship in our country.

Key words: small business, private entrepreneurship, regional economy, GDP, economic indicators, economic growth, limited resources

Kirish. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik har bir rivojlangan bozor iqtisodiyotining ajralmas qismi bo‘lib, ularning makroiqtisodiy natijalarga erishishdagi hissasi hamda bandlik ulushi soha sifati va barqarorligidan dalolat beradi. Bugungi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlangan iqtisodiyotlarning eng keng sohasini tashkil qiladi. Ularning ahamiyati jihatlari - moslashuvchanligi, kapital zichligining pastligi, innovatsiya imkoniyatlari va tobora ko‘proq tabaqalashtirilgan bozor segmentlarini qamrab olishidadir.

Hozirda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish hamda samaradorligini oshirish uchun davlatimiz rahbari tomonidan bir qancha qaror va farmonlar ishlab chiqilmoqda. Ushbu qarorlar samaradorgiga ta’sir etuvchi omillarning tahlili va bunda salbiy ta’sir etuvchi omillarni bartaraf etish, ijobiy ta’sir etuvchi omillar ta’sirini kuchaytirish dolzarb masalalardan bo‘lib turibti.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish masalalarining nazariy-metodologik jihatlari A.Smit, J. Shumpeter, F.Xayek, A.V.Busigin, A.I.Ageev, B.A.Leshenko, P.A.Guryanov, F.F.Xamidullin, Ya.S.Yadgarov, A.V.Kirillov kabi xorijlik olimlar hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik salohiyati va uni davlat tomonidan tartibga solish zaruriyati respublikamizning H.P.Abulqosimov, Q.Muftaydinov, U.V.Gafurov, N.K.Murodova, G.P.Sharipov, A.O`lmasov va boshqa olimlarining ilmiy ishlarida bayon etilgan.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi. Tadbirkorlik - bu yangi biznesni loyihalash, ishga tushirish va yuritish jarayoni, ya'ni tadbirkorlik - bu yangi biznesni loyihalash, ishga tushirish va yuritish jarayoni bo'lib, u ko'pincha dastlab kichik biznes bo'lib, keyinchalik katta biznesga yoki hatto katta tashkilotga aylanishi mumkin. . Ushbu biznes bilan shug'ullanadigan odamlar tadbirkorlar deb ataladi. Risklar ular tomonidan

foйда olish yoki daromad olish uchun turli yo'llar bilan amalga oshiriladi. Tadbirkorlik zukko davlat dasturlari, asos shartlari va innovatsion g'oyalar kabi birgalikda ishlaydigan uch o'lchovdan iborat. Shuningdek, u tadbirkorlik jarayonidagi psixologik, iqtisodiy va sotsiologik akademik sohalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, u rejalashtirish, tashkil etish va boshqalar kabi tashkiliy faoliyatni o'z ichiga oladi. Tadbirkorlik subyetlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Innovator
- Rejalashtiruvchi
- Kommunikator
- Tavakkalchi
- Qaror qabul qiluvchi
- Doimiy o'quvchi
- O'zlariga ishonish

Mintaqaviy rivojlanish. Rivojlanish - bu o'sishning bir pozitsiyadan ikkinchisiga ijobiy yoki yuqoriga qarab harakatlanish jarayoni. Davlat viloyatlarga, viloyatlar esa tumanlarga bo'linadi. Ushbu bo'linmalar boshqaruv funktsiyalarini osonlashtirish uchun yaratilgan. Xuddi shu tarzda, mintaqalar davlatning bo'lingan qismidir. Rivojlanish - bu shunchaki o'zgarish, yaxshilikka o'zgarish. Bu o'zgarishlar daromad darajasi, hayot sifati va boshqalar bilan o'lchanadi. Mintaqaviy rivojlanish nafaqat geografik, balki insoniyatning rivojlanishi bilan ham bog'liq. Bu o'zgarishlar iqtisodiy ahvol, baxt va odamlarning yashash sifatini o'z ichiga oladi. Ular hisobga olinsa-da, rivojlanishning muhim jihati shundaki, mintaqa aholisining daromadlari darajasining oshishi har bir kishiga to'g'ri keladigan daromadni oshirish orqali hududiy rivojlanishga yordam beradi. Mamlakatda turli mintaqalar mavjud, ammo rivojlanish bir xilda emas. Turli omillar tufayli bir mintaqada boshqa mintaqaga qaraganda yaxshiroq o'sadi. Muvozanatli hududiy rivojlanish atamasi ularning teng rivojlanganligini anglatmaydi; bu ularning mintaqada mavjud bo'lgan resurslardan to'liq ishlab chiqilganligini anglatadi.

Ilmiy muammoning qo'yilishi. Tadbirkorlik va hududiy rivojlanish mintaqaning o'sishi uchun o'zaro bog'liqdir. Bu mintaqani iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan yaratish va rivojlantirish uchun faoliyatdir. Hududni rivojlantirish uchun mahalliy hokimiyatlar bir tomondan tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratib berishi bilan katta rol o'ynashi va boshqa tomondan hududlarning foydasini oshirishi kerak. Hududlar o'rtasidagi rivojlanish undagi resurslarga qarab farqlanadi. Shuning uchun hududlarning resurslarini ko'paytirish yoki ekspluatatsiyadan himoya qilish kerak. Bu tashqi investorlarga o'z mintaqalarida biznes yuritish imkonini beradi, bu esa mintaqani avtomatik ravishda rivojlantiradi. Bu mamlakatga qarab farq qilishi mumkin. Yana bir muhim omil shundaki, mintaqa aholisi mintaqaviy taraqqiyotni rag'batlantirish uchun birgalikda harakat qilishi kerak. Bu esa, har bir kishini ma'lum bir mintaqada ish bilan

ta'minlaydigan bir xil mintaqaning qolganlari uchun bandlik imkoniyatlarini yaratadi. . Agar u butun mamlakat bo'ylab amalga oshirilsa, unda ishsizlik muammosi o'sib ketmaydi.

Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida tadbirkorlar quyidagi rollarni o'ynaydi.

- Boylik yaratish va taqsimlash

Boyliklar tadbirkorlar tomonidan yaratiladi va mamlakat jamiyatining turli hududlarida teng taqsimlanadi.

- Ish o'rinlari yaratish

Ko'nikmalar tadbirkorlar tomonidan samarali qo'llaniladi va hatto boshqa shaxslarga ish bilan ta'minlanishiga yordam beradi.

• YaIM va kapitalga to'g'ri keladigan daromadlarning o'sishi Tadbirkorlik mamlakat yalpi ichki mahsulotini oshiradi va shu bilan mamlakat taraqqiyotiga yordam beradi.

- Turmush darajasini yaxshilash

Tadbirkorlik bandlik imkoniyatlarini yaratar ekan, u avtomatik tarzda turmush darajasini yaxshilaydi.

• Eksport hajmini oshirish Har bir shaxs o'zi biznes bilan shug'ullansa, biznes soni ko'payadi va shuning uchun eksport ham ko'payadi.

• Jamiyatda rivojlanish Hududda tadbirkorlarning rivoji mahalla rivojiga xizmat qilmoqda. Rivojlanish uning asosiy maqsadi hisoblanadi.

• Keng miqyosdagi bandlik Tadbirkorlik ishsizlar, xotin-qizlar uchun katta ish o'rinlari yaratib, ularning yoshidan qat'i nazar, tadbirkorlik bilan shug'ullanishi mumkin.

• Iqtisodiy kuch konsentratsiyasini pasaytiradi Asosan iqtisodiy kuch biznes bilan shug'ullanuvchi bir nechta shaxslar qo'lida to'plangan, ammo tadbirkorlik iqtisodiy kuchning bu konsentratsiyasini kamaytiradi, chunki u hamma o'rtasida taqsimlanadi.

- Umumiy rivojlanishga yordam beradi

Tadbirkorlik rivojlanishning dastlabki bosqichida boshqa turdagi bo'linmalarga talabni keltirib chiqaradi va shu bilan hududni rivojlantiradi, umumiy rivojlanishga yordam beradi.

- Yangi biznesni yaratish

Biznes yangi g'oyalar va strategiyalarni joriy etish natijasida yaratilgan va odamlarni ish bilan ta'minlaydi.

- Shaxsiy o'sish

Yoshlarning o'zlari ish o'rinlari yaratilishini kutmasdan, o'zlarini ish bilan band qiladi hamda, shaxsiy rivojlanishini o'stiradi, masalan, yangi ko'nikmalar oladi, qobiliyatlarni oshiradi.

- Ijtimoiy o'zgarishlarni ta'minlaydi

Ijtimoiy o‘zgarishlar mintaqa aholisining o‘zgarishi bilangina sodir bo‘lishi mumkin. O‘zgarish millatni yaxshilash uchun ijobiy bo‘lishi kerak.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi hududlarni rivojlantirishda kichik biznes hamda tadbirkorlikning ta‘sirini aniqlash va o‘rganishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishi davomida kuzatish, qiyoslash, tizimli va qiyosiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan.

Asosiy tahlil va natijalar.

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Misol tariqasida 2023-yil 11-sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston - 2030» strategiyasi to‘g‘risida»gi 158-son Farmoni qabul qilinganini aytishimiz mumkin. Bu taraqqiyot strategiyasining 56-maqsadi “Monopol sohalarni bozor tamoyillariga izchil o‘tkazish, iqtisodiyotda xususiy sektor ulushini oshirish, tadbirkorlarga erkin faoliyat yuritishi uchun eng qulay sharoitlar yaratish.” deb nomlangan bo‘lib, bu maqsad doirasida tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida quyidagi ishlar amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan:

- Kichik va o‘rta biznesning xalqaro bozorlarga chiqishiga imkoniyatlarni kengaytirish, mikro moliyalashtirishni rivojlantirish, innovatsiyalar va startaplarni qo‘llab-quvvatlash hamda yirik biznes bilan kooperatsiyani rivojlantirishning yangi instrumentlarini amaliyotga joriy etish.

- Oilaviy tadbirkorlik asosida bandlikni ta‘minlashda oddiy “qo‘l mehnati”dan — sanoatlashgan ishlab chiqarish bosqichiga o‘tish, uskuna sotib olish uchun imtiyozli kredit miqdorini 100 million so‘mgacha oshirish.

- Tadbirkorlik subyektlariga barcha xizmatlarni “yagona darcha” tamoyili asosida onlayn portal orqali ko‘rsatish va xizmat ko‘rsatish vaqtini o‘rtacha 3 barobarga qisqartirish.¹

Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishda yuzaga keladigan muammolarni hal etishda iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan sohasi bo‘lgan hamda tovar bozorining talab va takliflariga moslashuvchan tarzda javob bera oladigan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati alohida o‘rin tutadi. Kichik biznes faoliyatining yuqori samaradorlikni ta‘minlab beradigan yangi texnologiyalardan foydalana olishi, aktivlar aylanmasi, boshqarish qobiliyati qulayligi, aholining o‘z-o‘zini bandligini ta‘minlovchi yuqori darajadagi rotatsiya, iste‘mol tovarlari bozorining resurs salohiyati va imkoniyatlarini oshirishi, barcha darajadagi byudjetlarga barqaror soliq tushumlarini ta‘minlashi, ijtimoiy keskinlikning zaiflashishi yordam berishi kabi o‘ziga xos xususiyatlari kichik biznesni iqtisodiyotni rivojlantirishdagi eng muhim omilga aylantiradi.

¹ <https://lex.uz/uz/docs/-6600413>

Hozirgi vaqtda kichik va o'rta biznes mamlakatimiz iqtisodiyotida, ayniqsa chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida muhim o'rin tutadi. Ushbu davrda mamlakatimizda 418,7ming ta kichik biznes sub'ektlari faoliyat ko'rsatmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning muhim qismi savdo va iqtisodiyotning eng ustuvor tarmoqlari bo'lgan sanoat, qurilish sohalarida to'plangan.

2023- yilning yanvar-sentabr oylari yakunlariga ko'ra, kichik biznesning respublika YAIMdagi ulushi 51,2 % ni tashkil etdi. Hududlarda kichik biznesning eng katta ulushi Surxondaryo (hududda yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat umumiy hajmining 76,7 % ini tashkil etgan), Jizzax (74,2 %), Buxoro (73,1 %) va Samarqand (73,1 %) viloyatlarida kuzatildi. Kichik biznesning eng kam ulushi Navoiy viloyati (26,7 %) va Toshkent shahrida (48,4 %) qayd etildi.²

1-jadval.

Surxondaryo viloyatida kichik biznesning YaHM hajmidagi ulushi.

Kichik tadbirkorlikning ulushlari:	O'lchov birligi	2019	2020	2021	2022	2023
YaHM	%	77,9	77,1	77,3	76,1	76,7
Sanoat	%	42,0	47,3	51,4	42,4	47,3
Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi	%	99	97,3	96,9	96,1	94,1
Investitsiya	%	73,3	44,0	47,9	49,5	57,9
Qurilish	%	80,5	85,7	86,0	92,3	91,3
Chakana savdo	%	90,8	91,6	93,9	96,6	97,2
Xizmatlar	%	69,9	66,8	66,3	64,5	64,4
Yuk tashish	%	74,5	72,5	80,9	84	93,4
Yuk aylanmasi	%	79,9	85,8	92,2	88,7	95,3
Yo'lovchi tashish	%	90,2	93,3	98,4	97,7	97,7

² <https://www.stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/46575-8kichik-biznesning-yaim-yahm-dagi-ulushi-qanday-3>

Yo‘lovchi aylanmasi	%	94,7	95,6	98,8	98,3	98,6
Eksport	%	73,4	63,9	60,0	64	72,4
Import	%	75,0	92,9	89,6	72,6	88,2

Tahlil uchun Surxondaryo viloyatida 2019-2023-yillardagi kichik tadbirkorlikning YaHMga qo‘shgan ulushlarini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, bu ko‘rsatkich 2019-yilga nisbatan 1,2%ga tushganiga qaramay, hamon eng ko‘p ulushga ega soha bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, jadvaldan kichik tadbirkorlikning qurilishdagi ulushi 2023-yilda 2019-yilga nisbatan 9,8%ga, yul tashishdagi ulushi 18,9%ga, yuk aylanmasi 15,4% ga, import hajmi 13,2%ga o‘sganini ko‘rishimiz mumkin.

Xulosa va takliflar. Bundan xulosa qilib, aytishimiz mumkinki, iqtisodiyotni mintaqaviy rivojlantirish uchun avvalambor kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashimiz zarur. Chunki kichik tadbirkorlik imtiyozlar orqali zamonaviy texnik va texnologiyalarni joriy etish hamda yuqori malakali kadrlarni ishga olish orqali cheklangan resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini qo‘lga kiritish oladi. Keyin ular kuchli raqobat strategiyasini amalga oshirib, yuqori darajada foyda oladi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash uchun eng birinchi navbatda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda yuzaga keladigan muammolarni aniqlashimiz va ularga yechim topishimiz zarur. Bu orqali esa, iste‘mol bozorlarimiz sifatli va hamyonbop tovar va xizmatlar bilan to‘ladi, ijtimoiy muammolar yumshaydi, aholi daromadlari, mintaqalarning eksport salohiyati oshadi va bularning natijasida mamlakatda iqtisodiy o‘sish yuzaga keladi.

Tadbirkor nafaqat biznesni boshlashi, balki ijodkorlikka ega va o‘z ishiga aqlli bo‘lishi kerak. Muvaffaqiyatsizlik paytida tadbirkorlar ijobiy nuqtai nazarga ega bo‘lishlari kerak. Maqsadlarga erishish yo‘lidagi muammolar va qiyinchiliklarga dosh berishga jasoratli bo‘lishi kerak. Hududlarni tezroq rivojlantirish uchun tadbirkorlik rivojlanishga imkon berishi kerak, chunki ular davlat taraqqiyotiga hissa qo‘shadi. Muvaffaqiyatli bo‘lish uchun tadbirkor asosiy ko‘nikma va qobiliyatlarga ega bo‘lishi kerak. U ko‘plab imkoniyatlarga ega bo‘lishi uchun yaxshi tayyorgarlik ko‘rishi kerak va tashqi ta’sirlarga tayyor turishi kerak. Hukumat mintaqalarni muvozanatli hududiy rivojlanishga ega mamlakatga aylantirishda muhim rol o‘ynashi kerak. Hududlarni mavjud resurslar bilan himoya qilish va resurslarni yanada ko‘paytirish siyosatini ishlab chiqish kerak. Bu imkoniyatlardan turli hududlardagi tadbirkorlar unumli foydalanishi kerak. Tadbirkorlik bozorga kirib kelayotgan yangi tadbirkorlar uchun

raqobat muhiti tashkil qiladi. Shunday qilib, tadbirkorlik mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida va kapitalga to'g'ri keladigan daromadni oshirishda katta rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi qabul qilingan «O‘zbekiston - 2030» strategiyasi to‘g‘risida»gi 158-son Farmoni <https://lex.uz/uz/docs/-6600413>

2. Gulnara Shodiyeva, Dilnoza Tog‘ayeva, Beknazar Sultonov “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotda tutgan o‘rni”/ Multidisciplinary Scientific Journal. – https://t.me/ares_uz

3. H.R.Hamrayev “Tadbirkorlik asoslari”. –T.: “YANGI NASHR” 2010. – 6

4. <http://www.stat.uz>

5. <http://www.surxonstat.uz/>